

ACTA POLITOLOGICA

www.acpo.cz

INTERNETOVÝ RECENZOVANÝ ČASOPIS

2011 | Vol. 3 | No. 2 | ISSN 1803-8220

BAHENSKÁ, Marie – HECZKOVÁ, Libuše – MUSILOVÁ, Dana (2011). *Ženy na stráž! České feministické myšlení 19. a 20. století*. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR. 335 s. ISBN 978-80-86495-70-5.

RECENZE JITKY GELNAROVÉ

Tento článek podléhá autorským právům, kopírování a využívání jeho obsahu bez řádného odkazování na něj je považováno za plagiátorství a podléhá sankcím dle platné legislativy.

Internetový recenzovaný časopis vydává

Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze,

Katedra politologie Institutu politologických studií

BAHENSKÁ, Marie – HECZKOVÁ, Libuše – MUSILOVÁ, Dana (2011). *Ženy na stráž! České feministické myšlení 19. a 20. století*. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR. 335 s. ISBN 978-80-86495-70-5.

Autorky si v publikaci *Ženy na stráž! České feministické myšlení 19. a 20. století* vytklly za cíl zmapovat vývoj myšlení o tzv. ženské otázce v českých zemích v období více než sta let – od roku 1848 do poloviny 20. století. Pro tento cíl si zvolily prostředek více než šťastný – nechaly hovořit dobové texty. Šedesát sedm textů má reprezentativní charakter: Ukazují vývoj i rozmanitost myšlení žen i mužů o ženách. Každý z textů je uveden stručným zasnáním jeho autora/autorky, stěžejních témat a myšlenek do dobového kontextu. Soubor dobových textů předchází úvodní kapitola, kde autorky shrnují vlastní závěry vyplývající z obsahové analýzy textového materiálu a doplňují důležité informace o aktivitách ženského hnutí a dobovém kontextu, a poskytují tak čtenáři/čtenářce vodítko k textové části knihy. Autorky poukazují na to, že samotný obsah pojmu „ženská otázka“, stejně jako postoje k ní prošly ve sledovaném období vývojem, přičemž ten byl podle nich spíše spirálovitý než přímočarý. Jako pro český případ charakteristický a v rámci střední Evropy ojedinělý fakt pak autorky označují to, že mezi teoretiky ženské otázky byli rovněž mnozí muži, jako typický pro české ženské hnutí zmiňují také zanedbatelný vliv církve. Autorky poukazují na ideová, generační, třídní a národnostní pnutí existující ve sledovaném období v ženském hnutí v českých zemích, ale také na roli nacionalismu jako tmelu jeho různých proudů. Jako základní paradigmatu ženského hnutí v českých zemích vymezují autorky mateřství, vzdělání a (placenou) práci.

Právě to, že ukazuje historickou podmíněnost obsahu termínů jako ženská emancipace, ženská otázka nebo feminismus a že díky formě komentovaného souboru textů ponechává čtenáři/čtenářce možnost vlastní interpretace vývoje myšlení o ženské otázce, je podle mého názoru možné pokládat za hlavní devízu knihy. Soubor dobových textů různého stáří dokládá, že význam konceptů používaných v souvislosti s tématem, konceptů jako přirozenost, ženskost, mateřství, práce, vzdělání, pokrok, zpátečnictví, mravnost, demokracie, rovnost, politika, radikalita, konzervativnost nebo feminismus, není jednou pro vždy daný, neměnný a všeobecně přijímaný. Vymezení zmíněných konceptů a jejich použití v diskursu přitom není podmíněno pouze historicky, ale mění se též v závislosti na mluvčí/m a také v souvislosti s cíli, které mluvčí sleduje. V šedesáti sedmi textech se sice objevují stále stejné pojmy, obsah těchto termínů, jejich vzájemný vztah a zejména jejich role v diskursu k ženské otázce se však čtenáři/čtenářce doslova mění před očima.

Např. mateřství je v diskursu viděno jako zdroj ženiny síly, stejně jako něco, co ženu oslabuje, jako společenská nebo vlastenecká povinnost ženy, stejně jako její právo, jako vznešené poslání, které má být vedle manželství jedinou úlohou ženy, stejně jako legitimizace působení ženy v politice. Příznačné pro tento soubor textů je také to, že mateřství jako koncept tu stojí zpravidla samostatně, bez otcovství jako svého protipólu, pouze velmi málo autorů/ autorek staví vedle mateřství také koncept otcovství. Stejně různorodé jsou v diskur-

su asociace spojené s manželstvím. To je některými viděno jako poslání ženy – a neprovdané ženy jsou prezentovány jako „společenské to zlo“¹ nebo jako osoby, jež jsou „vyšinuty“ z „přirozené dráhy“², v souvislosti s ekonomickou závislostí ženy na muži zde však vidíme také kritiku manželství jako spekulace nebo přímo formy prostituce. Domácnost je některými prezentována jako výsostná doména ženy – a dobrá žena je viděna jako „strážný duch domácnosti“³, jinými je na domácnost nahlíženo jako na prostor pro rozvoj všech svých členů, další na ni pohlížejí jako na vězení ženy. Vzdělání v textech vidíme jako cestu k lepšímu vedení domácnosti, prostředek kvalifikace pro ženy, které se z nějakých důvodů nemohly vdát a musely se samy živit, ale i jako nástroj seberealizace ženy. Práce je v textech prezentována jako nutnost vdaných i svobodných dělnických žen, alternativa k manželství pro ženy středostavovské, prostředek nezávislosti, hovoří se tu o práci placené i neplacené, domácí i mimo domov, stejně jako o jejich spojení ve formě tzv. dvojího zatížení. Často v textech narazíme na termín přirozenost, a to v souvislosti s argumenty pro i proti ženské emancipaci: Podle jedněch je právě omezení žen na soukromou sféru přirozené, podle jiných přináší naopak návrat k přirozenosti ženská emancipace a závislost ženy

je pouze produktem historie, systému a pokřivené výchovy. V textech také můžeme vysledovat více pojetí ženskosti. Ženy jsou prezentovány jako sobecké, malicherné a povrchní, stejně tak je však žena nazývána „andělem pořádku“⁴ a „vestfálkou našich krbů“⁵ a jako typicky ženské atributy jsou označovány silné sociální cítění a schopnost obětovat se pro druhé. „Jinakost“ ženy je v diskursu používána jako zbraň na obranu ženské emancipace, stejně jako v boji proti ní, jak ukazuje diskurs k politickému působení ženy: Podle jedněch by žena měla politiku kultivovat, chránit demokracii a působit proti militarismu, podle jiných by se v ní neměla angažovat, protože by jí politický boj ubral na ženskosti. Také termín mravnost je zde používán v různých souvislostech, je poukazováno na mravní význam uznání lidské důstojnosti ženy a ekonomická nezávislost je prezentována jako podmínka mravnosti žen, jinými jsou zase práce a studium žen po boku mužů viděny jako zjev nemravný. Pokud jde o vztah pokroku k ženské otázce, emancipace je v diskursu na jedné straně viděna jako ztělesněný pokrok v boji proti zpátečnictví, na druhé straně je zde prezentován argument, že ženy budou v politice působit právě ve jménu zpátečnictví. Samotná politika je pak viděna jednak jako možnost volit a být volen/a, ale také jako výchova dětí ve jménu češství.

V mnohých z textů vidíme propojení ženské otázky a tématu národa, a to opět různými

¹ Věnceslava Lužická. Žena ve svém polování, Praha 1872. In Bahenská, Marie; Heczková, Libuše; Musilová, Dana (2011). *Ženy na stráž! České feministické myšlení 19. a 20. století*. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, s. 56, ISBN 978-80-86495-70-5.

² Od učitele. O ženském povolání a o učitelkách, zvláště v Praze. In Bahenská, Marie; Heczková, Libuše; Musilová, Dana (2011). *Ženy na stráž! České feministické myšlení 19. a 20. století*. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, s. 60, ISBN 978-80-86495-70-5.

³ Ibid.

⁴ František Táborský. Proslov k jubilejní slavnosti Vyšší dívčí školy (1863–1888). In Bahenská, Marie; Heczková, Libuše; Musilová, Dana (2011). *Ženy na stráž! České feministické myšlení 19. a 20. století*. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, s. 109, ISBN 978-80-86495-70-5.

⁵ Ibid.

způsoby. Působení ženy v rodině je viděno jako vlastenecký čin, stejně jako je omezení ženy na rodinu prezentováno jako nevyužití poloviny sil malého národa. Český národ se svou husitskou a českobratrskou tradicí je zde prezentován jako ze své povahy demokratický, a tedy i nakloněný ženské emancipaci a české ženy jako pokračovatelky hrdinných husitských žen. Jako cíl ženské emancipace byla prezentována harmonie v působení ženy a muže, muži byli v diskursu viděni, také díky společnému národnímu zájmu, jako spojenci žen na jejich cestě za svobodou spíše než jako jejich nepřátelé.

Díky úsilí autorek vybrat texty reprezentující vývoj i rozmanitost ženského hnutí – a nutno dodat, že jde o texty vzhledem ke svému stáří ne snadno dostupné, které by pravděpodobně většině z nás jinak zůstaly utajeny – kniha umožňuje čtenáři/čtenářce seznámit se s myšlením o ženské otázce období více než sta let v jeho složitosti. Jediná výtku se týká určitého rozporu mezi podtitulem knihy a částí jejího obsahu. Kniha sice nese podtitul „České feministické myšlení 19. a 20. století“, ne všechny texty do souboru zařazené je však podle mého názoru možné označit za feministické, a to ani tehdy, chápeme-li termín feminismus jako historicky podmíněný. Konkrétně jde o některé z textů z 19. století, které byly napsány v době, kdy ještě pojem feminismus nebyl v souvislosti s ženskou otázkou používán. Nechci tím říct, že bychom nemohli termín feminismus použít v souvislosti s texty staršími než je pojem sám, v případě takového užití je však podle mého názoru potřeba blíže specifikovat, co přesně je termínem v dané souvislosti myšleno. I v případě, že chápeme feminismus ve velmi širokém významu – jako vědomí institucionalizovaného znevýhodnění žen ve společnosti a

snahy o změnu stavu, některé ze starších textů pod tento termín zařadit nemůžeme, naopak bychom je mohli označit přímo za antifeministické. Na druhou stranu mnohé jiné texty do knihy zařazené ukazují, že tento v dnešním českém veřejném diskursu stále spíše nepopulární termín byl od počátku 20. století v souvislosti s ženskou otázkou běžně používán, a to i ve spojitosti s požadavky, které by dnešní odpůrci a odpůrkyně feminismu těžko mohli označit za radikální. Mnozí autoři a autorky dobových textů s termínem pracovali a za feministy/feministky označovali sebe nebo jiné.

Knihy ukazuje dilemata, která musely řešit ženy dané doby pohybující se v hranicích tehdejších omezení. Některá z řešení nabízených v dobových textech můžeme mít tendenci označit za špatná nebo nedostatečná, měli bychom si však být vědomi, že je posuzujeme z pozice jiné historické zkušenosti a v hranicích vlastních historických omezení.

Jitka Gelnarová⁶

⁶ PhDr. Jitka Gelnarová je interní doktorandkou na katedře politologie Institutu politologických studií FSV UK v Praze. Kontakt: jitkagelnarova@seznam.cz.